

IISRAELI JA HAMASI SÕDA vaadatuna seest ja väljast

RAPORT

Koostanud dr Elo Süld ja dr Anu Põldsam

November 2024

RAPORTI KOOSTAJAD

Dr. Elo Süld on Tartu Ülikooli Aasia keskuse juhataja ja usuteaduskonna islamistika lektor. Ta on õpetanud islamialaseid aineid alates 2008. aastast ning kirjutanud nii teadusartikleid kui meediakommentaare erinevatel Lähi-Ida ühiskonda puudutavatel teemadel. Tema uurimistöö keskendub islami usu mitmekesisusele aga ka Lähis-Ida poliitikale. Lisaks teadusartiklitele on ta koostanud mitmeid Aasia teemalisi poliitika raporteid ja stsenaariumiuuringuid.

Dr. Anu Põldsam on Tartu Ülikooli usuteaduskonna judaistika lektor. Ta on õpetanud heebrea keelt ja judaismialaseid aineid (sh nt „Religioon tänapäeva Iisraelis“, mis lahkab religiooni ja riigi suhteid) alates 2012. aastast ning kirjutanud teadusartikleid, andnud meediakommentaare Iisraeli parlamendivalimiste kohta ning viinud läbi koolitusi Iisraeli ühiskonnaga seotud teemadel. Tema uurimistöö keskendub esmajoonel küll juudi mõtteloo ja identiteedi küsimustele, kuid igapäevaselt hoiab ta kätt ka Iisraeli ühiskonnas aset leidvate arengute pulsil.

Sisukord

KOKKUVÕTE	4
SISSEJUHATUS	5
IISRAELI VAATENURK KÄIMASOLEVALE SÕJALE.....	6
Elanikkond	6
Poliitiline maastik	7
Sisepoliitilised ja ühiskondlikud väljakutsed	8
07.10.2023 mõju Iisraeli ühiskonnale	11
PALESTIINA VAATENURK KÄIMASOLEVALE SÕJALE JA HAMASI ROLL	13
Elanikkond	13
Poliitiline maastik ja muutused	13
Ühiskondlikud probleemid	15
Reaktsioon sõjale	16
PALESTIINA VASTUPANUTELG	17
Hezbollah	17
Huuthid	17
Süüria	18
Iraan	18
VASTUKAJA IISRAELI-HAMASI SÕJALE:.....	19
Lähis-Ida, Araabia ja Põhja-Aafrika riigid	19
USA	22
Rahvusvahelised organisatsioonid	23
ÜRO	23
Euroopa Liit	24
MIS SAAB EDASI?	25
Rahvusvaheline mõju ja konflikti lahendamise strateegiad	26
Sotsiaalne ja majanduslik mõju	26
Tulevikuprognosis	27
ALLIKAD	28

KOKKUVÕTE

7. oktoobril 2023 tungis ligi 2000 terrorirühmituse Hamas võitlejat, kelle eesotsas olid Hamasi sõjalise tiiva Al-Qassami brigaadide üksused, Gazast Iisraeli aladele, tappes seal ca 1200 kohalikku elanikku ja võttes pantvangi 251 inimest. See sündmus vallandas sõja, mis on tänaseks oluliselt laienenud ja kestab endiselt.

Iisraeli vaatepunktist on tegemist kaitsesõjaga, mille eesmärk on tagada riigi pikaajaline julgeolek, neutraliseerides Hamasi võitlusvõime ning vabastades pantvangid. Iisraeli valitsus on avalikult väljendanud, et sõda on vajalik, et takistada Hamasi ja teiste terroriorganisatsioonide (nagu Hezbollah) edasist tegevust, mis kujutaks Iisraelile eksistentsiaalset ohtu. Eesmärkideks on ka Gaza sektori demilitariseerimine ja piirkonna deradikaliseerimine, et võimaldada sisepaguluses olevate Iisraeli kodanike turvalist naasmist oma kodudesse. Samas on Iisraeli sisepingetest kurnatud ühiskonnas märgata vastakaid hoiakuid ja muret tuleviku osas: uuringute kohaselt usub umbes 40% Iisraeli juutidest, et sõjaline edu on saavutatav, kuid paljud on pessimistlikud võidu ja selle eest makstava hinna suhtes.

Palestiinlaste perspektiivist, mida toetavad ka paljud Araabia riigid ja rahvusvahelised meeleavaldajad, on tegu sõjaga palestiinlaste vastu, mille eesmärgina nähakse Palestiina rahva allasurumist ja nende õiguste rikkumist. Gaza sektoris on sõjategevuse tagajärjed olnud hävitavad: tuhandeid tsiviilisikuid on hukkunud, suur osa Gaza infrastruktuurist on hävinud või kahjustatud ning umbes 80% elanikkonnast on pidanud oma kodudest lahkuma. Blokaad ja piiratud humanitaarabi on süvendanud vee-, toidu- ja kütusepuudust, viies piirkonna elanikud sügavasse kriisi. Palestiina omavalitsuse ja teiste kohalike poliitiliste jõudude, sealhulgas Hamasi toetus on Jordani Läänekaldal pärast sõja puhkemist märkimisväärselt tõusnud, viidates kasvavale toele relvastatud vastupanule.

Rahvusvaheline kogukond on reageerinud erinevalt, kuid kutsunud üldiselt üles vaerahule ja diplomaatiliste lahenduste leidmisele. Konflikti jätkumine sõltub nii Iisraeli kui Hamasi võimest säilitada strateegiline tasakaal, mis väldiks laialdase regionaalse konflikti puhkemist, sealhulgas sõjalisi kokkupõrkeid Iraaniga. USA ei suuda üksinda Iisraeli ja Hamasi konflikti lahendust määrata; vajatakse teiste lääneriikide ja Araabia riikide toetust, et soodustada rahuläbirääkimisi. Ajalugu on näidanud, et sõjaline jõud ei lahenda piirkonna poliitilisi probleeme, mistõttu diplomaatia on kriitilise tähtsusega. Hiina kasvav roll ja toetus palestiinlaste seas lisab rahvusvahelistele jõupingutustele uue geopoliitilise mõõtme.

SISSEJUHATUS

7. oktoobril 2023 tungis ligi 2000 terrorirühmituse Hamas võitlejat, kelle eesotsas olid Hamasi sõjalise tiiva Al-Qassami brigaadide üksused, Gazast Iisraeli aladele. Nad tapsid seal ca 1200 inimest¹, kellest ligi 800 olid tsiviilelanikud (sh lapsed), vigastasid ligi 5000 inimest ja võtsid pantvangi 251, kellest 101 on endiselt Gazas. Lisaks Hamasi võitlejatele tungis Iisraeli aladele ka Gaza tsiviilelanikke. Samal päeval tulistas Hamas Gazast Iisraeli pihta üle 3000 raketi. Hamas kasutas rünnaku kohta religioosse konnotatsiooniga nimetust *Al-Aqsa üleujutus*, tõstes sellega esile Palestiina ja muslimite seotust Jeruusalemma ja kõigi selle pühade paikadega. Iisrael vastas esmalt õhurünnakutega, sundides miljonit palestiinlast Gaza põhjaosast evakueeruma, ning alustas oktoobri keskel maapealset operatsiooni, viies Iisraeli maaväed esimest korda pärast 2005. aastat Gazasse. Sõja puhkemise järel on 94 000 Gaza sektori läheduses elanud Iisraellast olnud sunnitud oma kodust lahkuma (neist 75 200 on endiselt sisepaguluses). Lisaks on Hezbollah' sekkumise tõttu olnud 68 000 Iisraellast sunnitud lahkuma oma kodust Põhja-Iisraelis Liibanoni piiri lähedal.

Praeguseks on sõja puhkemisest möödunud enam kui aasta, mille jooksul on konflikt laienenud: lisaks Hamasile on Iisraeli asunud ründama Hezbollah Liibanonist, huuthid Jeemenist ning Süüria, Iraan ja Iraak. Iisraeli Kaitseväge (IDF) pommitab lisaks Hamasi tugipunktidele Gazas ka Hezbollah' tugipunkte Liibanonis. Tsiviilohvrite arv üha kasvab (seda esmajoones just Gazas) ning humanitaar- ja rändekriis aina süveneb. IDF on küll kõrvaldanud olulise osa Hamasi ja Hezbollah' juhtkonnast, kuid relvarahu, üldisest rahust rääkimata, ei näi Iisraellaste ja palestiinlaste vahel endiselt silmapiiril olevat. Selle saavutamisele ei aita kaasa ka sotsiaalmeedias toimuvad sõna- ja infosõjad kummagi poole toetajate vahel. Vastupidi, Põhja-Ameerikas ja Euroopas toimuvad Palestiina toetuseks korraldatud meelevaldused pigem süvendavad äärmuslikke hoiakuid ja juudivaenulikkust, kui aitavad kaasa sellele, et Palestiina ja Iisraeli riigi kooseksisteerimise küsimus konstruktiivse lahenduse leiaks. Lahendusele lähemale ei vii ka Iisraeli üha kasvav isoleerimine rahvusvahelisest kogukonnast, hoolimata mõningate lääneriikide poliitilisele ning USA majanduslikule, poliitilisele ja sõjalisele toetusele.

7. oktoobril alguse saanud sündmustele on viimase aasta jooksul väga erinevatest vaatenurkadest lähenetud. Iisraeli valitsuse perspektiivist on tegu kaitse sõjaga, millel on kolm eesmärki: tuua pantvangid tagasi, hävitada Hamas ja tagada, et Hamas (ja nüüdseks ka Hezbollah) ei kujutaks enam kunagi Iisraelile ohtu. Samuti on eesmärgiks võimaldada sisepaguluses olevatel Iisraellastel koju naasta.

¹ Andmed varieeruvad eri allikates, sest kõiki surnukehi pole õnnestunud tuvastada.

Lühidalt on tegu oma riigi kaitsmisega vahetus läheduses asuvate vastaste ja nende rahastaja Iraani eest. Palestiinlaste perspektiivist, millega samastuvad paljud Araabia riigid ning inimesed, kes Euroopa riikide tänavatel ning Põhja-Ameerika ülikoolilinnakutes Iisraeli vastu meelt avaldavad, on tegu sõjaga palestiinlaste vastu, mille eesmärgiks on palestiinlaste hävitamine. Sellele lisandub veel terve rida erinevate riikide valitsuste ja rahvusvaheliste organisatsioonide vaateid, mis lähtuvad rahvusvahelisest õigusest, humanitaarkriisist ja muust.

Siinne raport keskendub esmajoones just sõja osapoolte ja nende hoiakute kaardistamisele, sest vaid Iisraeli ja Palestiina ühiskonna mitmekesisust, sisemisi pingeid ja hoiakuid mõistes on võimalik aru saada nii praegusest olukorrast kui mõelda ka võimalikele tulevikustsenaariumitele. Kuid et ükski sõda – eriti Lähis-Idas – ei toimu vaakumis, vaadeldakse lisaks sellele ka erinevate riikide (Araabia, Lähis-Ida riigid, USA) ja organisatsioonide (EL, ÜRO) reaktsiooni sõja jätkumisele. Viimaks otsitakse ka lahendusi, arvestades konflikti keerukust ja sellesse kaasatud erinevaid osapooli.

IISRAELI VAATENURK KÄIMASOLEVALE SÕJALE

Iisraeli vaatenurka – siseriiklikke debatte ja ohtrates arvamusküsitlustes (mille on läbi viinud JPPI, IDI, Hiddush ja PEW) kajastuvaid erinevate elanikkonnakihtide hoiakuid – ei ole võimalik mõista, teadvustamata Iisraeli elanikkonna etnilist ja religioosset mitmekihilisust ja riigis valitsevat maailmavaatelist ning poliitilist lõhet, mis mõjutavad Iisraeli ühiskonda nii praegu kui ka lähitulevikus.

Elanikkond

2024. aasta oktoobri alguse seisuga oli Iisraeli elanike arv hinnanguliselt **9,9 miljonit**. Neist **7,3 miljonit ehk 73,2%** on **juudid**, kes jagunevad peaaegu võrdselt kaheks subkultuurseks rühmaks: Ida- ja Kesk-Euroopa taustaga **aškenazi** juutideks ning Pürenee poolsaare ja Lähis-Ida taustaga sefaradi ja **mizrahi** juutideks. Kui umbes pool (47%) Iisraeli juutidest peab end **mittereligioosseks** (*hiloní*), siis ülejäänud 53% on vähemal või rohkemal määral religioossed (st juudi religiooniseadust täitvad), alustades traditsioone järgivatest juutidest (*masortí*, u 30% elanikkonnast) ja lõpetades ortodokssete (*datí*, 12%) ning **ultra-ortodokssete** (*haredí*, 11%) juutidega. Ilmalik elanikkond on pigem tsentristliku ja vasakpoolse ning liberaalse maailmavaatega. Religioosne elanikkond toetab seevastu pigem parempoolset ja konservatiivsemat lähenemist riigiasjadele.

Samas leiab religioosete juutide hulgast nii **sioniste** (*datí leumí*) kui ka **anti-sioniste** (nt ultraortodoksne Neturei Karta liikumine).

2,1 miljonit israeli kodanikku **ehk 21,1%** elanikkonnast on **araablased** (sh beduiinid ja druusid), kellest valdav osa on **sunni muslimid** (18% israeli elanikkonnast). Umbes 7% israeli araablastest on **idakristlased** (melkiidid ja õigeusklikud), ehk teisisõnu moodustavad kristlased 2% israeli elanikkonnast ning 77% kristlastest on araablased.

Lisaks elab israelis **0,6 miljonit (5,7%) inimest muudest etnilistest ja usulistest gruppidest**, sealhulgas mitte-araablastest kristlased, baha'id, samaarlased, karaiimid, seitsmenda päeva adventistid, messiaanlikud juudid, Jehoova tunnistajad ja immigrandid endisest Nõukogude Liidust, kes ei vasta ortodokssele juudi määratlusele, mida israeli valitsus tsiviilmenetlustes kasutab. Ühtlasi elab israelis umbes **0,2 miljonit võõrtöölist** (peamiselt Aasiast ja Indiast) ning umbes **0,04 miljonit asüülitaotlejat** (peamiselt Sudaanist ja Eritreast).

Poliitiline maastik

Peamised erakonnad jagunevad parem- ja vasakpoolseteks ning tsentristideks, kusjuures poliitikat mõjutavad ka religioossed parteid. **Sagedased ennetähtaegsed valimised** (aprill 2019, september 2019, märts 2020, märts 2021, november 2022) ja **raskused stabiilse koalitsiooni moodustamisel** peegeldavad poliitika killustatust. Järgmised üldvalimised on kavandatud 2026. aasta oktoobrisse, kuid paljud israellased soovivad uusi valimisi oluliselt varem (umbes pooled näeksid uusi valimisi hea meelega lähima 3 kuu jooksul).

Viimastel aastakümnetel on poliitikas kasvanud parempoolse ja religioosse maailmavaate mõju, mida iseloomustab hästi **2022. aasta novembris moodustatud valitsus, mis on israeli ajaloo kõige parempoolsem ja konservatiivsem.**

Valitsuse eesotsas on parempoolne ja konservatiivne **Likud**, mida juhib **Benjamin (Bibi) Netanyahu**, kes on olnud israeli peaminister kokku üle 15 aasta. Tema lähenemist riiklikule julgeolekule iseloomustab skeptitsism israeli Araabia naabrite ja rahvusvahelise kogukonna suhtes ning soov säilitada *status quo*. Likudi **koalitsioonipartnerid** on traditsioonilised religioossed parteid Šas ja United Torah Judaism (UTJ), mis esindavad vastavalt sefaradi-mizrahi ja aškenazi ultra-ortodokssete kogukondade huve. Lisaks nendele on koalitsioonis religioosete sionistide huve esindavad parempoolsed ja paremäärmuslikud parteid: Mafdal ehk religioossed sionistid, keda juhib rahandusminister Bezalel Yoel Smotrich; Otsma Jehudit, mida juhib riikliku julgeoleku minister, marurahvuslane Itamar Ben-Gvir; Noam, mida juhib Avi

Maoz. Pärast Gaza sõja puhkemist liikus opositsioonist koalitsiooni ka tsentristlik, rahvusliku kallakuga Rahvusliku Ühtsuse partei, mida juhib Benny Gantz, kellest sai ajutise sõjakabineti liige.

Kui koalitsioon esindab parempoolsete ja religioossete iisraellaste huve, siis opositsioon seisab vasakpoolsete, liberaalsete, tsentristlike ja ilmalike iisraellaste huvide eest. **Opositsiooni** moodustavad järgmised erakonnad: tsentristlik-liberaalne Ješ Atid, mida juhib Yair Lapid; konservatiivne-rahvuslik ja ilmalik Jisrael Beitenu, mille esimees on Avigdor Lieberman; paremtsentristlik-rahvusliberaalne Uus Lootus, mida juhib Gideon Sa'ari; vasakpoolsed Tööpartei ja Meretz, mis ühinesid 2024. aasta juulis Demokraatideks (HaDemokrátim) ja mida juhib Yair Golan. Opositsiooni kuulub ka kaks araablase erakonda: islamistlik-konservatiivne United Arab List ehk Ra'am ja Hadaš-Ta'al, mida juhivad vastavalt Mansour Abbas ja Ayman Odeh.

Kui **Netanyahu ja Likudi populaarsus** pärast sõja puhkemist ka langes, siis pärast maismaaoperatsiooni algust Liibanonis ning Yahya Sinwari tapmist on peaministri maine taas tõusmas. Madadi **20.10.2024 arvamusküsitluse** seisuga saaks Likud juhul, kui uued valimised toimuksid praegu, endiselt enim hääli ehk 25 kohta (praeguse 32 asemel), kuid järgmised 4 parteid oleksid praegused opositsiooniparteid (Rahvuslik ühtsus saaks 21 kohta praeguse 8 asemel, Jisrael Beitenu 13 praeguse 6 asemel, Ješ Atid 13 praeguse 24 asemel ja Demokraadid 9 praeguse 4 asemel). Ortodokssete parteide populaarsus püsib samal tasemel ja religioossete sionistide oma näitab langust (5 kohta praeguse 8 asemel).

Sisepoliitilised ja ühiskondlikud väljakutsed

Parlamendi kaheks leeriks jaotumine peegeldab viimasel aastakümnel Iisraeli ühiskonda iseloomustanud lõhesid, mis mõjutavad elanikkonda hoolimata sellest, et Iisrael on aastaid kuulunud maailma kümne kõige õnnelikuma riigi hulka (vt *World Happiness Report*).

Seda ka majanduslike ja sotsiaalsete probleemide taustal, nagu **majanduslik ebavõrdsus**: suur elukallidus ja sissetulekute erinevus, eriti araablase ja ultraortodokssete juutide seas; **eluasemekriis**: kõrged kinnisvarahinnad ja kiire linnastumine, eriti Tel Avivis ja Jeruusalemmas; **tööpuudus ja madalad palgad**: vaatamata tehnoloogiasektori edule on teistes sektorites tööpuudus ja madalad palgad; **haridusega seotud väljakutsed**: haridussüsteem on polariseerunud ning ultraortodokssed juudid ja araablased saavad sageli madalama kvaliteediga haridust; **poliitilised ja julgeolekuprobleemid**: Iisraeli ja Palestiina konflikt tekitab pingeid ja ebastabiilsust, see on Iisraeli elanike jaoks kõige teravamaks konfliktiks juba aastaid; **pinge ilmalike ja religioossete juutide vahel**: keske konfliktina tajub seda 73% Iisraeli juudi soost elanikkonnast (ilmalikud juudid

pooldavad liberaalsemat riiki, religiooni ja riigi lahutatust ning usuvabadust, religioossed juudid soovivad säilitada või laiendada religioosseid seadusi); **pinge parem- ja vasakpoolse (või ka vasaktsentristliku) poliitilise maailmavaate vahel**: kõige akuutsemaks konfliktiks peab seda 86% lisraeli juudi soost elanikkonnast (vasaktsentristid toetavad rahuläbirääkimisi ja sotsiaalset õiglust, parempoolsed rahvuslased pooldavad tugevat julgeolekupoliitikat ja on vastu suurematele järeleandmistele palestiinlaste suhtes).

Olulist rolli nende konfliktide süvenemisel mängib kahe eripalgelise religioosse kogukonna – **ultra-ortodoksside ja religioosete sionistide – kasvav mõju** lisraeli ühiskonnale ja poliitikale.

Ultra-ortodoksid (*haredím*) on äärmuslikult religioossed ja rangelt religiooniseadust järgivad juudid, kelle **osakaal elanikkonnast kasvab kõige kiiremini**. Kui 2009. aastal oli *haredí* kogukonnas 750 000 liiget, siis 2023. aastaks oli see arv kasvanud 1 335 000-ni, moodustades praeguseks 12–13% lisraeli elanikkonnast. Sellise kasvutempo säilides moodustavad *haredí*d aastaks 2050 lisraeli elanikkonnast 30%, mis esitab riigi majandusele ja ka julgeolekule tõsise väljakutse. Nimelt elab 34% *haredí*dest elanikkonnast **vaesuses**: *haredí* leibkondade keskmine sissetulek on riigi keskmisest pea poole väiksem. See on omakorda seotud *haredí*de **madala tööhõive ja madalapalgaliste töökohtadega**: 2023. aastal töötas *haredí* meestest 53% ja *haredí* naistest 79,6%. Seega panustab *haredí* kogukond maksumaksjatena vähe ja leibkonnad sõltuvad suuresti riigipoolsest sotsiaalabist. *Haredí* meeste madal tööhõive on seotud kogukonna traditsioonilise eluviisiga, mille keskmis on religioosne haridus. Lisraeli seadused võimaldavad *haredí*del oma koolisüsteemi hallata (mis moodustab lisraeli koolisüsteemist 20%), kus ilmalikel ainetel on minimaalne roll. *Haredí* õpilastest jõuab vaid 16% keskkooli küpsustunnistuseni, mis on eelduseks ülikooli astumiseks. *Haredí* meeste keskharidusjärgse hariduse süsteemis on neli suunda: õpingud ***ješivá's*** (vallalistele), õpingud *kollél'is* (abielus meestele), akadeemilised õpingud ja kutseõpe. *Ješivá* kasuks paneb noormehi otsustama ka 1948. aastast pärit kokkulepe, mis **vabastab *haredí* noormehed kaitseväeteenistusest** tingimusel, et nad õpivad täisajaga *ješivá's*. Tänapäevaks on vabastatuid üle 60 000. Lisraeli Ülemkohus tunnistas selle kokkuleppe 2017. aastal õigustühiseks, kuid Netanyahu on religioosete parteide survele teinud kõik, et seda praktikat jätkata, kuni 2024. aasta aprillis nõudis Ülemkohus *haredí* noormeeste armeeteenistusse võtmist.

Haredí kogukonna eesmärk on säilitada senine eluviis ja laiendada religiooniseaduse mõju. Kuigi *haredí*d on tihti apoliitilised või anti-sionistlikud, esindavad poliitilisel maastikul nende huve kaks parteid: Šas ja UTJ. *Haredí* kogukonna kasv mõjutab otseselt lisraeli majandust, sest vaesus, madal tööhõive ja sõltumine riigi abist koormavad majandust üha enam (maksumaksjate arv

väheneb ja abivajajate arv kasvab). Lisaks jääb *haredí*de arvu kasvades üha vähemaks neid, kes tegutseksid tehnoloogia- ja IT-sektoris, mis seab ohtu lisraeli tehnoloogia- ja sõjatööstussektori, üldise elatustaseme ja seeläbi ka julgeoleku.

Religioossed sionistid (*datí leumí*) on rahvuslikult meelestatud parempoolsed religioossed juudid, kes **ühendavad sionistliku ideoloogia ja religioosse (ortodoksse) usu**. Nad arvavad, et lisraeli riigi loomine ja selle kaitsmine on osa jumalikust plaanist. Nende mõju lisraeli ühiskonnale on märkimisväärne, kuna nad on poliitikas aktiivsed ning mõjutavad laiemalt ka lisraeli kultuurilist ja ühiskondlikku elu. Hetkel on religioosseid sioniste umbes poole rohkem kui ultraortodoksseid ehk umbes 21%. Samas ei ole tegu ühtse liikumisega: kui pooled selle esindajatest on ortodoksse eluviisiga, siis umbes 20% on liberaalsed ning 28% äärmuslikult religioossed ja rahvuslikult meelestatud.

Erinevalt mitte-sionistlikest *haredí* juutidest võimaldab religioossete sionistide haridussüsteem siduda omavahel *ješivá*-õpingud ja väeteenistuse ning mitmed neist teenivad armees juhtivatel kohtadel. Kuna paljud *datí leumí* liikumise esindajad elavad Läänekalda ja Ida-Jeruusalemma asundustes², toob nende osalus sõjaväes kaasa küsimuse, kas nad on valmis näiteks Palestiina riigi loomise korral Läänekaldal asuvate juudi asunduste likvideerimisele kaasa aitama. Praeguse seisuga soovivad religioossed sionistid asundusi hoopis laiendada, illegaalseid asundusi legaliseerida ja piirata palestiinlaste võimalusi Läänekaldal kodu ehitamiseks. Lisraeli ja Hamasi sõja taustal on nad hakanud üles kutsuma ka asunduste taasloomiseks Gazasse, kus lisrael 2005. aastal lisaks vägede väljatoomisele likvideeris ka 21 sealset juudi asundust, milles elas toona umbes 8500 iisraellast. Selline kahe riigi lahendusele vastanduv hoiak on seda murettekitavam, et religioossed sionistid on viimastel kümnenditel saavutanud **märkimisväärse poliitilise mõju**. Praeguses valitsuses on paremäärmuslike religioossete sionistide käes nii rahandusministri kui ka sisejulgeoleku ministri portfell, mida hoiavad vastavalt Bezalel Smotrich, kes elab ka ise asunduses, ja Itamar Ben-Gvir, kes on juudi marurahvuslase Meir Kahane ideoloogia pooldaja. Religioossed sionistid toetavad **tugevat julgeolekupoliitikat ja on sageli vastu rahuläbirääkimistele palestiinlastega**, või õigustavad nad palestiinlaste vastast vägivalda Läänekaldal. Asunike liikumine on muutunud lisraeli poliitika keskseks osaks, moonutades riigi strateegilisi huve. See ideoloogia on viinud lisraeli poliitika tähelepanu asunike huvidele, mis on sageli **vastuolus riigi laiemate julgeolekuhuvidega**. 07.10.2023 järel on religioossete sionistide hulgas

² 1993. ja 1995. aastal sõlmitud Oslo kokkulepete kohaselt on Läänekallas jagatud kolmeks tsooniks: A, B ja C. A-ala (18% Läänekalda territooriumist) on täielikult Palestiina Omavalitsuse administratiiv- ja politseikontrolli all (lisraeli kodanikel on seal keelatud viibida). B-ala (22%) on Palestiina Omavalitsuse administratiivkontrolli all, aga jagab politseikontrolli lisraelig. C-ala (60%) on lisraeli administratsiooni all ja just seal asub üle 200 juudi asunduse, kus elab ligi 500 000 lisraeli juuti (Ida-Jeruusalemmas elab samal ajal u 220 000 juudi asunikku).

olnud märgata äärmusluse suurenemist, mis väljendub ka kasvavates rünnakutes Läänekaldal elavate palestiinlaste vastu.

Ühiskonnas valitsevat lõhet ilmalike, tsentristlike ja vasakpoolsete rühmituste vahel ühelt poolt ning parempoolsete, religioossete-natsionalistlike ja ultraortodokssete kogukondade vahel teiselt poolt **suurendas ka 2023. aasta jaanuaris välja käidud valitsuse plaan reformida kohtusüsteemi** (nn *Judicial overhaul*), mille eesmärk oli piirata kohtuvõimu volitusi ja suurendada poliitikute kontrolli kohtusüsteemi üle. Kava tekitas laiaulatusliku avaliku vastureaktsiooni ja tõi tänavatele igapäevased **massimeeleavaldused**: reformivastased kartsid, et see õõnestab demokraatiat ja kohtusüsteemi sõltumatust ning toetajad väitsid, et reform on vajalik võimu tasakaalustamiseks ja demokraatia tugevdamiseks. Tehnoloogiatööstuse juhid hoiatasid kahju eest, mida reform majandusele tekitaks: paljud ettevõtted paigutaksid raha välismaale ümber, sest õigusriigi põhimõtete osas valitseks ebakindlus, ning reservistid ja IDF-i ohvitserid on ähvardanud teenistusest keelduda.

07.10.2023 mõju Iisraeli ühiskonnale

7. oktoobri Hamasi rünnak tähistas Iisraeli ja Hamasi suhete olulist eskaleerumist, millele järgnes laiaulatuslik **sõjaline vastus** (Raudmõõgad, *Swords of Iron*) ja riiklik hädaolukord (üle 100 000 inimese on endiselt sisepaguluses). Sõda on löögi alla seadnud riigi majanduse ja välissuhted ning kui alguses näis, et kohtusüsteemi reformi poolt lõhestatud rahvas moodustas Iisraeli kaitseks ühise rinde, siis **mure valitsevate ühiskondlike pingete pärast pole kuskile kadunud ning neile on lisandunud rahulolematuse praeguse valitsuse ja sõja juhtimisega**. Pea pool elanikkonnast on valmis nii elus pantvangide vabastamise kui ka hukkunud pantvangide surnukehade kättesaamise nimel tegema järeleandmisi ja nõuab seda häälekatal massimeeleavaldusetel ka valitsuselt, samas kui paremäärmuslased toetavad esmalt Hamasi kahjutukstegemist. Mõistmaks iga Iisraellase väärtust Iisraeli ühiskonna silmis, tasub meenutada **Gilad Shaliti juhtumit**. Ta oli aastatel 2006–2011 Gazas pantvang ja tema päästmise nimel vabastas Iisrael omakorda Iisraeli vanglatest 1027 Palestiina kinnipeetavat, kelle hulgas oli ka hilisem Hamasi juhtfiguur Yahya Sinwar, kellele oli mõistetud neli eluaegset vanglakaristust kahe Iisraeli sõduri röövimise ja tapmise eest.

Usaldus Iisraeli poliitilise juhtkonna vastu on endiselt **madal**: arvamusküsitlused näitavad, et valitsust usaldab vaid pool elanikkonnast. Sealjuures usaldavad Iisraeli juudid ja ka parempoolsete vaadete esindajad valitsust rohkem (vastavalt 61% ja 75%) kui araablaste ja tsentristid ning vasakpoolsed (vastavalt 23% ja 19%). Ühtlasi usaldavad ortodokssed ja ultraortodokssed juudid valitsust rohkem (88%) kui ilmalikud juudid (39%). Enamik

iisraellasi usub, et peaminister lähtub sõjaga seotud otsustes oma poliitilisest kasust.

IDF tegevuse osas leiab 39% iisraellastest, et **lisraeli kaitseväge vastulöök Hamasile** Gaza sektoris on olnud kohane, 34% arvab, et see pole olnud piisav, ja 19% leiab, et see on läinud liiga kaugele. Iisraeli araablased on IDF-i tegevuse osas tunduvalt kriitilisemad: 74% neist arvab, et Iisraeli kaitseväge vastulöök on olnud liiga karm. Seda arvamust jagab vaid 4% Iisraeli juudi elanikkonnast. On üsna ootuspärane, et umbes pooled parempoolsetest, nagu ka pooled Netanyahu toetajatest, leiavad, et vastulöök pole olnud piisavalt tugev. Selle väitega nõustub vaid veerand tsentristidest ja kümnendik vasakpoolsetest. Samas arvavad enam kui pooled vasakpoolsetest, et vastus on olnud liiga karm, võrreldes 15% tsentristide ja 5% parempoolsetega.

Mis puudutab **tulevikku**, on Iisraeli valitsus seadnud eesmärgiks Hamasi neutraliseerimise, pantvangide vabastamise ja pikaajalise julgeoleku tagamise nii Gazas kui ka Liibanoni piiril, mille osaks on Gaza demilitariseerimine ja deradikaliseerimine. Selleks on vaja aga sõda võita, kuid võidu ja eriti selle hinna osas **pole Iisraeli elanikkond ülemäära optimistlik**. Kuigi umbes **40% Iisraeli juutidest usub, et Iisrael võidab**, arvab **27% samas, et Iisrael ei võida sõda** Hamasiga. Sealjuures on koguni 95% Netanyahu toetajatest kindlad, et Iisraeli sõjalist kampaaniat saadab edu. Ühtlasi on ka religioossed juudid optimistlikumad kui ilmalikud juudid. Iisraeli **araablastest pole** aga 40% Iisraeli võidus sugugi kindlad.

Ka selles osas, **mis peaks Gazas juhtuma sõja lõppedes**, on Iisraeli elanikkond lõhenenud. Pooled Iisraeli juutidest leiavad, et sõja lõppedes peaks Gaza minema **Iisraeli kontrolli alla** (Iisraeli araablaste hulgas on sellise stsenaariumi toetajaid vaid 3%). Iisraeli kontrolli eelistaks 77% *haredí* ja *datí* juutidest, samas kui sellega nõustub ainult 28% ilmalikest juutidest. Parempoolsetest arvab umbes 70%, et Iisrael peaks Gazat valitsema, võrreldes 16% tsentristide ja 6% vasakpoolsetega. **Samas leiab üle kolmandiku Iisraeli araablastest, et Gaza elanikud peaksid ise otsustama. Sellega nõustub ka 30% vasakpoolsetest iisraellastest, võrreldes 17% tsentristide ja 4% parempoolsetega.** Iisraeli araablastest suurim osa (37%) sooviks, et Gaza elanikud otsustaksid ise, kes valitseb, samas kui juutidest eelistab seda tulemust ainult 8%. **Iisraeli araablased toetavad Gazas Palestiina Rahvusliku Omavalitsuse valitsust** kas Abbasi juhtimisel (11% vs. 5% juutidest) või ilma Abbasita (18% vs. 10% juutidest). Samas toetavad nad rohkem ka **Hamasi kontrolli taastamist** Gaza sektori üle (9% vs. 0% juutidest). Hamasi suhtes on positiivsemalt meelestatud eelkõige üle viiekümneaastased Iisraeli araablased.

Enamik neist, kes arvavad, et **Palestiina riik** oleks võimalik, usuvad, et see **peaks asuma** nii Läänekaldal kui ka Gazas (56%). Iisraeli araablased toetavad seda mõtet rohkem kui juudid. Väiksem osa arvab, et see võiks asuda üksnes Gazas (15%) või üksnes Läänekaldal (14%). Ülejäänud kas ei tea või arvavad, et iseseisva Palestiina riigi ja Iisraeli rahumeelne koeksisteerimine on ebatõenäoline. **Vasakpoolsed iisraellased ootavad palju tõenäolisemalt iseseisva Palestiina riigi loomist nii Läänekaldal kui ka Gazas** kui need, kes on tsentristlike või parempoolsete poliitiliste vaadetega. **Parempoolsed näevad iseseisvat Palestiina riiki pigem ainult Gazas.**

PALESTIINA VAATENURK KÄIMASOLEVALE SÕJALE JA HAMASI ROLL

Iisraeli ja Hamasi sõja, aga ka laiemalt Iisraeli ja Palestiina konflikti puhul, ei saa mööda vaadata palestiinlaste olukorra erinevusest Gazas, Jordani Läänekaldal, Iisraelis ning pagulaslaagrites üle kogu Lähis-Ida (Süürias, Jordaania ja Liibanonis).

Elanikkond

Palestiina Rahvusliku Omavalitsuse aladel elab kokku umbes 5 miljonit palestiinlast: Gazas 2,1 miljonit ja Läänekaldal 2,7 miljonit. Lisaks elab umbes 2 miljonit palestiinlast Iisraelis ning umbes 6 miljonit palestiinlast erinevates Araabia riikides. Palestiina rahvastik on noor, keskmine vanus on 21 aastat, Gaza sektoris veel väiksem.

Palestiinlased moodustavad nii etniliselt kui ka religiooselt üsna homogeense grupi: üle 98% neist on araablased ning suurem osa sunni muslimid. Läänekaldal elab lisaks muslimitest palestiinlastele ka 1–2,5% kristlastest palestiinlasi (kes on peamiselt õigeusklikud) ning alla 1% määratlemata religiooniga isikuid. C-alal elab lisaks u 500 000 juuti. Ka Gaza sektoris moodustavad enamuse muslimid.

Poliitiline maastik ja muutused

Palestiina Vabastusorganisatsioon (PLO) loodi aastal 1964 ning aastatel 1969–2004 juhtis seda Jassir Arafat. 1988. aastal kuulutas PLO välja Palestiina riigi iseseisvumise ning Arafatist sai Palestiina riigi president kuni aastani 2004, mil juhtimise võttis üle Mahmoud Abbas (Abu Mazen, kes on sarnaselt oma eelkäijale Fatahi liige).

Fatah on araabia palestiinlaste poliitiline ja sõjaline organisatsioon, mille asutasid 1950. aastate lõpus Jassir Arafat ja Khalil al-Wazir (Abu Džihad) eesmärgiga vabastada Palestiina Iisraeli kontrolli alt. Fatah ühines Palestiina Vabastusorganisatsiooniga (PLO-ga) 1968. aastal ja võttis 1969. aastal juhtimise üle, kui Jassir Arafat organisatsiooni etteotsa asus. 1980-ndate lõpus hakkas ta diplomaatiliste vahendite kaudu otsima kahe riigi lahendust. Fatahi mõju suurenes veelgi pärast seda, kui 1993. ja 1995. aastal sõlmiti Iisraeliga Oslo rahulepingud, mille raames loodi Palestiina Omavalitsus ning anti PLO-le piiratud valitsus Jordani Läänekaldal ja Gaza sektoris (Palestiina riik ei hõlma Jeruusalemma). 2005. aastal lahkus Iisrael Gazast ja see ala läks samuti Palestiina Omavalitsuse administratsiooni alla. Samas on Gaza õhuruum endiselt Iisraeli kontrolli all, samuti jälgib Iisrael kaupade ja inimeste liikumist Erezi piiripunktis Põhja-Gazas ja Kerem Šalomi piiripunktis Egiptuse piiri ääres. Lisaks kontrollib Egiptus enda piirile jäävat Rafah' piiripunkti, millega külgnep ka Philadelphi koridor.

Palestiina Omavalitsus toimib poolpresidentiaalse süsteemi alusel, kus presidendi nimetab Palestiina Kesknõukogu ja seadusandlikku võimu esindab Rahvusnõukogu. PLO täitevkomitee täidab eksiilvalitsuse ülesandeid ja korraldab rahvusvahelisi suhteid. Kuigi Palestiina on taotlenud ÜRO täisliikme staatust, on see korduvalt tagasi lükatud, viimati USA veto tõttu. Samas tunnustasid Hispaania, Iirimaa ja Norra selle aasta 28. mail Palestiina riiki, proovides toetada rahupüüdlusi Gazas.

2006. aastal toimunud Palestiina Omavalitsuse valmistel tuli Fatahi asemel üllatuslikult võitjaks 1987. aastal Muslimite Vennaskonna haruna rajatud islamistlik **Hamas**. Selle sõjaline tiib, Izz al-Din al-Qassami Brigaadid, on alates 1990-ndate algusest pannud nii Iisraeli kui Palestiina aladel toime Iisraeli-vastaseid terrorirünnakuid, mistõttu on mitmed riigid selle organisatsiooni terroristlikuks kuulutanud.

2007. aasta veebruaris moodustasid Fatah ja Hamas koalitsioonivalituse, mille peaministriks sai Hamasi esindaja Ismail Haniyeh. Kuid juba juunis haaras Hamas võimu Gaza piirkonna üle jõuga enda kätte, samas kui Fatah kindlustas võimu Läänekalda üle. Seega on Palestiina Omavalitsusel küll *de jure* valitsemisõigus ka Gaza sektori üle, kuid *de facto* kaotati kontroll 2007. aastal. Enne 2007. aastat tegutses Palestiina Omavalitsus demokraatlikult, kuid pärast seda on president Mahmoud Abbas oma valitsusaega käskkirjade kaudu aina pikendanud ja valimisi on korduvalt edasi lükatud.

Hamasi eraldumine nii Fatahist, Iisraelist kui ka lääneriikidest viis Gaza humanitaarkriisi äärel. 2014. aastal sundisid rasked olud Hamasi lõpuks Fatahiga kokkulepet sõlmima, mille peale Iisrael kohe reageeris, peatades

rahuläbirääkimised Palestiinaga ja nõudes uusi sanktsioone Palestiina Omavalitsusele. Sellest hoolimata jätkasid Hamas ja Fatah salajasi kohtumisi Kataris. 2017. aasta oktoobris kirjutasid mõlemad pooled Kairos, Egiptuse vahendusel, viimaks alla kokkuleppele, mille kohaselt oleks Palestiina Omavalitsus pidanud hakkama kontrollima Gaza haldus- ja julgeolekuküsimusi. Lepingust jäeti välja aga Hamasi sõjaline tiib, mis tõi kaasa suured takistused ühisvalitsuse loomiseks, demokraatliku protsessi taastamiseks ja ulatusliku lepitusprotsessi saavutamiseks.

Ühiskondlikud probleemid

Jordani Läänekaldal ja Gaza sektoris elavate palestiinlaste seas viidi viimane laialdasem uuring läbi 2023. aastal enne 7. oktoobrit. Tegu oli Arab Barometeri uuringuga, milles küsiti, kuidas suhtuvad palestiinlased oma valitsusse, elutingimustesse, Israeli-Palestiina konflikti ja rahvusvahelistesse osalistesse. Uuringu andmeid analüüsiti siiski ka Israeli ja Hamasi sõja kontekstis.

Viimase uuringu kohaselt toetas enamik palestiinlasi (51%) kahe riigi lahendust 1967. aasta piiride alusel, kusjuures Gaza elanike seas oli toetus veidi suurem kui Läänekalda palestiinlaste seas. Veerand vastanutest ütles samas, et nende eelistatud lahendus Palestiina-Israeli konfliktile on *relvastatud vastupanu*.

Mõned suuremad probleemid, millega Gaza sektori elanikud silmitsi seisavad, on näiteks **toiduga kindlustatus** (umbes 75%) ning **ebakindlus ja usaldamatus PLO juhtide suhtes**. Ligi 80% arvas, et **majanduslik olukord** Gazas ja Jordani Läänekaldal on halb või väga halb. Peamise probleemina nähakse toiduainete kättesaadavust. Üle poole küsitletutest (56%) uskus, et riigi majanduslik olukord muutub lähiaastatel mõnevõrra või palju halvemaks. Enamik leidis, et kõige suurem probleem on riigi majanduslik olukord, millele järgnesid ebastabiilsus ja korrupsioon. Seega Gaza elanikkonna humanitaarolukord oli väga halb juba Hamasi valitsemise ajal ning alanud sõda tõi probleemid nähtavale ja võimendas neid.

Küsitluse tulemustest selgus, et palestiinlaste toetus **institutsioonidele**, olgu selleks siis Palestiina Omavalitsus või Hamas, on väga madal, ja nende juhte ei peeta legitiimseteks (45% Läänekaldal ja 46% Gazas ei ole valitsusega rahul ning 37% Läänekaldal ja 28% Gazas ei ole valitsusega üldse rahul). Vaid veerand vastanutest ütles, et nad usaldavad Hamasi väga või üsna palju. Lisaks leidis enamik palestiinlasi, et nende sõnavabadus on kas piiratud või pole see üldse mitte mingil määral tagatud.

Kui küsiti arvamust selle kohta, kuidas USA ja Hiina Araabia-Israeli konflikti käsitlevad, hindas enamik palestiinlasi USA poliitikat halvaks. Hiinat

nähakse samas aga mittekoloniaalse jõuna ja riigina, mis on palestiinlaste hinnangul aidanud viimase 40 aasta jooksul vaesusest välja 800 miljonit inimest. Hiina majandusabi tundub Lähis-Idas elavatele inimestele atraktiivne. Toetus majandussuhetele Hiinaga on viimase paari aastaga kasvanud 43%-le. See on tunduvalt suurem, kui toetus majandussuhetele Venemaaga (29%) või Iraaniga (28%). Araabia ja Lähis-Ida riikidest on suur toetus majandussuhete arendamisele veel Saudi Araabia (38%) ja Türgiga (51%).

Hiina Rahvavabariigi suuremat huvi Lähis-Ida vastu ning geopoliitilist proaktiivust näitab ka asjaolu, et käesoleva aasta 23. juulil sõlmisid Palestiina pikaajalised rivaalid Hamas ja Fatah ning veel 12 Palestiina rühmitust Hiina Rahvavabariigis rahvusliku ühtsuse kokkuleppe, mida nimetatakse Pekingi deklaratsiooniks. Selle eesmärk on säilitada Palestiina kontroll Gaza üle, kui Iisraeli sõda enklaavi vastu lõpeb. See kokkulepe pani Hiina sõnul aluse *ajutisele rahvusliku leppimise valitsusele*, mis juhiks sõjajärgset Gaza sektorit. Hiina näeb lepitust Palestiina fraktsioonide vahel nende siseasjana, kuid samas ei saa seda saavutada rahvusvahelise üldsuse toetuseta.

Reaktsioon sõjale

Alates 7. oktoobrist, mil Iisrael asus Hamasi vastu vasturünnakule, on Gazas **hukkunud** kümneid tuhandeid inimesi, neist enamik naised ja lapsed. Üle 1,8 miljoni inimese (80% Gaza elanikkonnast) on pidanud oma kodudest lahkuma ning enam kui pooled piirkonna elamutest on hävitatud või kahjustatud. Gaza kannatab tõsise **vee-, kütuse- ja toidupuuduse** all, kuna Hamas on tagasi lükanud USA ja Egiptuse vahendatud relvarahu ettepanekud ning Iisrael on piiranud abi sissevoolu. Maailmapanga andmetel on seoses Gaza majanduse seisaku ja Läänekalda tagasihoidliku nõudlusega **tööpuudus** nii Läänekaldal kui ka Gazas saavutanud uue rekordtaseme. Palestiina Statistika Keskbüroo (PCBS) ja Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) hiljutised uuringud näitavad, et ligikaudu kaks kolmandikku Jordani Läänekalda ettevõtetest teatas, et nende töäjõud on mingil määral vähenenud.

Arab Barometeri küsitluse tulemused näitavad, et **kui 7. oktoobri eel enamik palestiinlastest Hamasi ei toetanud, siis pärast sõja puhkemist on Hamasi toetus märkimisväärselt tõusnud, nagu on tõusnud ka relvastatud vastupanu toetamine Läänekaldal**. Palestiina Omavalitsuse juhtkonna maine on samal ajal langenud. Toetuse tõusust hoolimata ei ole Hamas ei Gazas ega Läänekaldal siiski enamuse poolehoidu pälvinud. Küsitluse tulemused näitasid ka seda, et kahe riigi lahenduse toetamine ei ole sõjale vaatamata vähenenud, mis viitab sellele, et jätkuvalt ollakse rahumeelse lahenduse poolt.

PALESTIINA VASTUPANUTELG

Hezbollah

Hezbollah on Liibanonis asuv šiiitlik muslimi poliitiline partei ja militaarne rühmitus, mis on saavutanud nn riik riigi sees maine. See Iraani toetatav rühmitus asutati Liibanoni viieteistkümneaastase kodusõja (1975–1990) kaose ajal ning selle motiiviks on vägivaldne vastuseis Iisraelile ja ka läänemaailma mõjuvõimule Lähis-Idas. Alates 2019. aastast, kui Hezbollah tugevdas liitu Hamasiga, on Iisraeli ja Hezbollah' vaheline konflikt olnud kurnamissõda, mis tähendab, et see on majanduslikult kahjulik mõlemale poolele. Hezbollah' ja Iisraeli vaen süvenes pärast Hamasi rünnakuid 7. oktoobril 2023, kui Hezbollah alustas omakorda Iisraeli vastu raketirünnakuid, et Iisraeli tähelepanu Gazalt hajutada. Hezbollah' rünnakud ei olnud nii tugevad kui Hamas lootis, kuid sidusid ometi põhja- ja lõunariinde, lubades raketite tulistamist jätkata, kuni sõda Gazas lõpeb. Tänapäevaks on Hezbollah'-vastane võitlus muutunud üheks põhiriindeks ning Iisrael on lisaks Hamasi hävitamisele võtnud sihiks ka Hezbollah' kahjutukstegemise, millest annab tunnistust nii Hezbollah' juhtide kõrvaldamine kui ka selle liikmeskonna laiaulatuslik ründamine.

Eksperdid leiavad, et liibanonlased on Hezbollah's hakanud nägema ainsat viisi, et tagada solidaarsus palestiinlastega. Seepärast on konflikt esile toonud Liibanoni ajutise valitsuse nõrkuse ja Hezbollah' tugevuse, hoolimata rühmitust tabanud raskustest. Liibanoni majanduskriis on süvendanud elanike sõltuvust mitteametlikest tugivõrgustikest, mida Hezbollah' toetab. Valitsusel puudub mõju Hezbollah' tegevusele, ja rühmitus jätkab oma toetusriinde hoidmist, kuni Iisrael lõpetab tegevuse Gazas. Hezbollah' poliitiline positsioon Liibanoni süsteemis on nii tugev, et valitsus ei suuda neid piirata. Katsed rühmitust desarmeerida kutsuksid tõenäoliselt esile vägivaldse vastuse ning ohustaksid ka Liibanoni armee ühtsust.

Huuthid

Huuthide rühmitus on pärit Jeemeni loodeosas asuvast Saada provintsist. Nad järgivad šiiitluse zaidiitlikku vormi. Zaidiidid moodustavad Jeemeni elanikkonnast umbes 35%. Huuthide sõjalis-poliitiline liikumine (Ansar Allah) tekkis 1990. aastatel. Nad radikaliseerusid 2003. aastal ning võtsid pärast USA juhitud Iraagi sissetungi vastu loosungi *Jumal on suur, surm USA-le, surm Iisraelile, neetud juudid ja islami võit*. Huuthid tõusid tugevalt esile 2014. aastal, kui rühmitus mässas Jeemeni valitsuse vastu pealinnas Sanaas ja haarasid 2016. aastaks kontrolli suure osa Jeemeni põhjaosa üle.

Huuthi mässulised on sekkunud Iisraeli ja Palestiina konfliktis, korraldades Iisraeli-vastaseid rünnakuid droonide ja ballistiliste rakettidega. 3. detsembril 2023 ründasid nad kahte laeva Punasel merel, millele Iisrael vastas Jeemeni läänranniku, sealhulgas sadamate ja elektrijaamade pommitamisega. Huuthid on kinnitanud oma valmisolekut Palestiinat ja Liibanoni sõjaliselt toetada ning on rünnanud ka USA sõjalaevu. 2024. aasta juulis korraldasid nad rünnaku Tel Avivi vastu, millele järgnes Iisraeli õhurünnak Jeemenis asuvale Hodeidale. Huuthide sõjaline tegevus on tõstnud nende sõjalist ja poliitilist staatust Jeemenis ja ka rahvusvaheliselt, avaldades sealhulgas survet nii Iisraelile kui ka USA-le. Samuti on see tugevdanud huuthide positsiooni Jeemeni sisekonfliktis, suurendades nende võitlejate arvu ja julgust sõjalise tegevuse jätkamiseks ning organiseeritud rünnakuteks koos liitlastega, näiteks Iraagi šiitlike võitlejatega.

Süüria

7. oktoobril puhkenud sõda on meedia tähelepanu Süürialt ja seal üle 13 aasta kestnud konfliktilt eemale nihutanud. Süüriat nähakse pigem ühe potentsiaalse sõjatandrina Iraani ja Iisraeli vastasseisus, unustades ära, et Süürias käib endiselt kodusõda, kus domineerivad välisjõud: Venemaa, Iraan, Türgi, Iisrael ja USA. Samas peab arvestama, et Süüria president Bashar Assad on leidnud taas positiivse dialoogi Araabia riikidega, eelkõige Saudi Araabia kroonprints Mohammed bin Salmani toetusel. Assad on Iisraeli ja Hamasi sõja puhul seni pigem vaikimisdiplomaatiat kasutanud, mis tuleneb sellest, et juba üle kümne aastat kestnud sõja tõttu võitleb Süüria niigi ulatusliku vaesuse, toidu ja põhiteenuste tõsise puudusega ega suuda Palestiina põgenikke vastu võtta.

Eskaleerumine toimus siis, kui Iisraeli eriüksused viisid 8. septembril Süüria Hama provintsis läbi reidi, sihtides sealset maa-alust täppisraketitehast, mille oli väidetavalt ehitanud Iraan koostöös Hezbollah'iga. Samal ajal jätkab Iisrael õhurünnakuid Iraani ja Hezbollah' logistikavõrkude vastu Süürias, püüdes katkestada relvade tarneliine ja võitlejate liikumist. Süüria on Hezbollah' logistiline tugisammas, lubades tal kasutada Süüria territooriumit turvalise varjupaiga, väljaõppeasutuste, relvaladude ja varustusteede jaoks. Hezbollah on Süüria valitsuse peamine strateegiline liitlane.

Iraan

Alguses osales Iraan Iisraeli ja Palestiina konfliktis strateegilise taustajõuna, kuid riigi sõjalist ja poliitilist rolli ei tohiks alahinnata. Iraan toetab nii Hamasi, Hezbollah' kui ka huuthide tegevust, aga ka Süüria Assadi valitsust ja Iraagis tegutsevaid radikaalseid šiitlike rühmitusi, kes võitlevad peamiselt USA kohalolu vastu Lähis-Idas.

Päev pärast Hamasi rünnakut toimus Beirutis kohtumine, milles osalesid seal viisiidil olev Iraani välisminister Hossein Amir-Abdollahian, Hamasi ja Palestiina Islami Džihaadi kõrgemad liikmed ning Hezbollah' juht Hassan Nasrallah. Iraan on lisraeli vastu korraldanud ka kaks raketirünnakut. 1. aprillil korraldati õhurünnak Iraani konsulaadihoonele Damaskuses, millega tapeti mitu Iraani sõjaväelast. Vastuseks tulistas Iraan 13. aprillil lisraeli pihta üle 300 drooni ja raketi, mis tähistas esimest otsest rünnakut lisraeli vastu. Iisrael vastas sellele omakorda 19. aprillil piiratud õhurünnakuga Esfahanile ja Tabrizi sõjaväebaasidele.

Teise raketirünnaku Iisraeli pinnale korraldas Iraan 1. oktoobril. Erinevalt aprillis toimunud õhulöögist, kus enamik Iraani rakette ja droone alla tulistati, osutus teine raketilöök edukamaks, läbides Iisraeli kaitsesüsteemi. See tähistas märkimisväärset eskaleerumist kahe piirkondliku võimu vahelises konfliktis. Iisraeli kättemaksuoperatsioon Iraani vastu võib Teherani tuumapoliitikat olulisel määral muuta. Iraanis on tugevaid hääli, kes pooldavad tuumaenergia kasutuselevõttu kui strateegilist vahendit riigi täieliku heidutuse taastamiseks.

Pärast seda, kui juulis tapeti Teheranis Hamasi juht Ismail Haniyeh' ja Hezbollah' juht Hassan Nasrallah ning Beirutis islami revolutsioonilise kaardiväe (IRGC) kindral Abbas Nilfroushani, ähvardab Iraani-Iisraeli konflikt nüüd kogu Lähis-Ida täieliku piirkondliku sõja äärel viia. Lisaks peab mainima, et pärast sõda Hamasiga Gazas toetatakse palestiinlaste, aga ka laiemalt erinevate riikide araabia kogukondade seas Iraani märgatavalt rohkem. Ka kõrgeim usujuht Ali Khamenei rõhutas 19. oktoobril Hamasi poliitilise juhi Yahya Sinwari mälestuseks tehtud avalduses Hamasi vastupanuvõime enneolematut suurust ning kordas, et *Hamas on elus ja jääb elama*.

Muutumas on ka Iraani geopoliitiline roll, kuna USA on üha rohkem India- ja Vaikse ookeani ning Euro-Atlandi piirkonnas hõivatud ega saa oma täit tähelepanu Pärsia lahe - Levanti teljele suunata. Iraanil on seetõttu suuremad võimalused, arvestades ka seda, et on tugevdatud sidemeid Moskva ja Pekingiga. See dünaamika suunab Lähis-Ida geopoliitikat ümber. Iraani-Iisraeli konflikt on selle üks esimesi ilminguid ning märgib uue ajastu algust täis erinevaid väljakutseid ja muutujaid.

VASTUKAJA IISRAELI-HAMASI SÕJALE:

Lähis-Ida, Araabia ja Põhja-Aafrika riigid

Iisraeli ja Hamasi sõda on esile toonud Palestiina keerulised suhted araabia maailmaga. Tänavatel toetatakse palestiinlasi, samas kui poliitikute aruteludes ja

suhetes lääneriikidega ei ole Palestiina küsimus strateegilise tähtsusega. Araabia riikide käitumine pole samuti ühtne. Enne sõda toimus erinevate riikide, nagu Araabia Ühendemiraadid, Bahrein ja Saudi Araabia, suhete normaliseerimine Iisraeliga. Sõda on läbirääkimised pausile pannud, ilma et sellega oleks Iisraeli suhtes reaalselt survet või sanktsioone kaasnenud. Araabia riikide poliitikat ühendab retooriline palestiinameelsus, humanitaarabi andmine ja majanduslik toetus.

Sõda on **Saudi Araabia** keerulisse olukorda seadnud. Kroonprints Mohammed bin Salman Al Saud (MbS) on viimase kuue ja poole aasta jooksul püüdnud Saudi Araabia mainet rahvusvahelisel areenil muuta. Suhete parandamisel Iisraeliga oli selles plaanis oluline osa aitamaks kaasa Lähis-Ida majanduslikule arengule. Pärast Hamasi rünnakuid tegi Saudi Araabia välisministeerium neutraalse avalduse, nõudes relvarahu ja süüdistades Iisraeli Palestiina õiguste rikkumises. Saudi Araabia on püüdnud vältida äärmuslikku retoorikat ja keskenduda kahe riigi lahendusele. Kroonprints teatas, et ilma Palestiina riigita ei ole võimalik suhteid Iisraeliga normaliseerida. Sõda kujutab aga ohtu Saudi Araabia ümberkujundamisplaanidele ja võib kaasa tuua uusi rünnakuid Iraani liitlastelt. Pärsia lahe riigid jätkavad seetõttu dialoogi nii USA, Iisraeli kui ka Iraani ja tema partneritega. Suurim hirm on see, et Iraani sõtta sekkumise ja huuthide kaasamise tulemusena võivad USA baasid kogu Araabia poolsaarel muutuda sihtmärkideks nii Iraanile, huuthidele, Hamasile kui Hezbollah'le.

Alates sõja puhkemisest on **Katar** kerkinud esile selle poolest, et kritiseerib teravat Iisraeli sõjalisi kampaaniaid Gazas ning on tegutsenud peamise läbirääkijana Iisraeli ja Hamasi vahel. Samas on Katar paistnud silma mitmete Hamasi juhtidele varjupaiga andmisega. Katari soov olla Pärsia lahe piirkonnas sõltumatu hääl on toonud neile sealses regioonis ääremaa maine. Lisaks võib Netanyahu valitsuse avalik hukkamõistmine pikemas perspektiivis tagasilöögi anda, seda eriti Hamasi liikmete varjamise tõttu. Katari (ja ka Türgi) toetuse juures mängib olulist rolli ka Moslemi Vennaskonna seos Hamassiga.

Jordaania on juhtivaks parteiks Islami Tegevusrinne, Muslimite Vennaskonna haru, mis kogus viimastel parlamendivalimistel 28% häältest. Alates 7. oktoobrist on Jordaania püüdnud tasakaalustada tugevat siseriiklikku toetust Palestiinale, kuid jätkata samas suhteid Iisraeliga. Palestiina päritolu kuningas Abdullah II ja tema abikaasa, kuninganna Rania, on korduvalt rõhutanud, et nad ei ole valmis rohkem Palestiina põgenikke vastu võtma. Kardetakse, et kui Gaza sõda ajab palestiinlased Siinai poolsaarele, võib see luua pretsedendi Jordaaniasse sunniivõimulise ümberasustatud Läänekalda palestiinlaste jaoks, mis tooks kaasa olulised majanduslikud ja poliitilised tagajärjed. Hoolimata rahva kriitikast, ei ole Jordaania tihedat majanduslikku, sõjalist ja poliitilist koostööd Iisraeliga vähendanud. Huuthide rünnakute tõttu Punase mere ääres on Iisraeli suunduvad

kaubalaevad suunatud ümber Pärsia lahele ning sealt edasi Saudi Araabia ja Jordaania kaudu Kuningas Hussein'i sillale Läänekaldal. Samuti on sihtmärgiks muutunud Jordaania territooriumil asuvad USA baasid (näiteks droonirünnak USA vaatlusbaasi Tower 22 vastu Kirde-Jordaania Süüria piiri lähedal, milles hukkus kolm USA sõdurit).

Iraagis korraldavad šiiitlikud rühmitused rünnakuid USA sõjaliste baaside vastu, et karistada USA-d Iisraeli toetamise eest Gaza sõjas. Pärast seda, kui Iisrael kiirendas Liibanonis rünnakuid ja tappis 20. septembril Damaskuses ka Hezbollah' juhi, on rünnakute intensiivsus suurenenud, kuid edu on endiselt marginaalne.

Iisraeli ja Gaza kõige vahetum naaber **Egiptus** lähtub käimasolevas konfliktis eelkõige enda huvidest. Egiptus ei soovi oma piiri Gaza põgenikele avada. Nad toetavad pigem seisukohta, et palestiinlased ei tohiks Gazast lahkuda, nagu ei tohiks oma maalt lahkuda ka Läänekalda ja Jeruusalemma elanikud, sest selline väljaränne võib viia Palestiina enesemääramisõiguse kaotuseni ja iseseisva riigi loomise püüdluste täieliku kokkuvarisemiseni. Egiptus on mõistnud hukka nii Hamasi ja teiste Gaza sektori terrorirühmituste rünnakud Iisraeli tsiviilelanike vastu kui ka Iisraeli vägede rünnakud Palestiina tsiviilelanike vastu. Kuna Egiptusel on suhted mõlema poolega, on nad olnud vahendaja rollis nii relvarahu saavutamiseks kui ka pantvangide vabastamiseks, kuid läbirääkimised on olnud suuremate tulemusteta. Egiptuse valitsus kasutas ära Euroopa kartust, et üle Vahemere toimuv ränne võiks suurenedada, ja Pärsia lahe riikide muret piirkondliku korra pärast, et saada abi, otseinvesteeringuid ja soodsaid laene. Sõda Gazas on põhjustanud Egiptuse niigi nõrgale majandusele märkimisväärset kahju, mõjutades tugevalt turismitööstust, vähendades ajutiselt gaasiimporti Iisraelist ja tänu huuthide rünnakutele peaaegu hävitades Suessi kanaliga seotud tulud.

Egiptus on konfliktis tegutsenud vahemehena, osaledes relvarahu algatustes ja võimaldades humanitaarkoridori avamist. See roll on ära tasunud, kuna Egiptus sai USA-lt seetõttu 1,3 miljardit dollarit toetust. Enne 7. oktoobrit oli Egiptuse tähelepanu suunatud peamiselt riigi halvale majandusseisule, kuid Gazas toimunud vägivalda tõttu on fookus muutunud. Üha enam nähakse valitsust osana probleemist, mis seab Egiptuse juhtkonna keerulisse olukorda, kuna nad peavad tasakaalustama avalikku arvamust ja samas säilitama Lääne toetuse. Samuti ei ole valitsus huvitatud Moslemi Vennaskonna poolt toetatud Hamasi levimisest üle Gaza piiride.

Türgi esimene reaktsioon Iisraeli tragöödiale oli tasakaalukas: mõisteti hukka tsiviilelanike tapmine ja kutsuti üles vaoshoitusele, mis peegeldas Türgi soovi piirkondlike partnerite ja lääne liitlastega pingeid vähendada. Nüüdseks on Türgi retoorika muutunud. President Erdoğan leiab, et *Hamasi osutab vastupanu muslimite nimel. Nad ei kaitse mitte ainult Gazat, vaid islami maid ja Türgit*. Türgi

on Rahvusvahelises Kohtus toetanud Lõuna-Aafrika Vabariigi Iisraeli-vastast süüdistust. Ta on peatanud kaubavahetuse Iisraeliga ja takistanud koostööd Iisraeli ja NATO vahel, mille liige Türgi ise on. Türgi president on kaalunud koguni relvastatud sekkumist Gazas. Ühtlasi on ta Hamasil lubanud Türgi territooriumit sõjalise tegevuse suunamise ja rahastamise ning rahapesu baasina kasutada. Näiteks elab Istanbulis Zaher Jabareen, Hamasi kõrgem juht, kes vastutab operatsioonide eest Läänekaldal. Samas ei soovi Türgi Lähis-Idas laiemat sõjapidamist ega Iraani otsest sekkumist konfliktis. Selline eskaleerumine võiks Türgi majandust laastada ja haarata kaasa lähedalasuvad Iraagi ja Süüria, mis võiks viia kaubateede sulgemiseni ja põhjustada uue pagulaste sissevoolu Türgisse.

Maroko-Iisraeli suhete normaliseerimisprotsessi on kiidetud kui edulugu. Riikide vahel on nüüdseks otselennuliinid, ülelennuõigused ja tihedamad majandussidemed. Samuti tehakse koostööd mitmes valdkonnas, nagu tehnoloogia, põllumajandus, turism, energeetika ja relvade hankimine. Maroko on Põhja-Aafrika riikidest USA-ga kõige tihedamalt seotud. Ta on peamine NATO-väline liitlane ja ainus riik Aafrikas, kellel on USA-ga ulatuslik vabakaubandusleping. Maroko reaktsioon sõjale oli pigem tagasihoidlikum. Kutsuti üles deeskaleerimisele ja mõisteti hukka tsiviilelanike vastu suunatud rünnakud kõikidelt pooltelt. Aasta möödudes on Põhja-Aafrika ühiskond Iisraeli ja Hamasi sõja suhtes lõhenenud. Tuhanded marokolased protestisid selleks, et paluda valitsusel lõpetada Iisraeli ja Maroko suhete normaliseerimine.

USA

USA on pärast 7. oktoobri rünnakuid kinnitanud Iisraeli ja Palestiina konfliktis tingimusteta toetust Iisraelile, mis on Netanyahuil aidanud riigi pragmaatilisemate poliitiliste jõudude arvelt võimu säilitada. USA jõupingutused, millega on ühinenud ka Egiptus ja Katar, on tehtud selleks, et saavutada Gazas relvarahu ja tagada seal kinnipeetavate Iisraeli pantvangide vabastamine, kuid see ei ole seni õnnestunud. Mõlemad pooled on olnud järeleandmatud ja Bideni administratsioon ei ole kasutanud sõjalise toetuse vähendamist, et Netanyahu relvarahu ja pantvangilepingut sõlmima survestada. Viimasel ajal on püütud ka Gazas ja Liibanonis toimuvat selgelt lahus hoida.

USA ettevaatlik käitumine tuleneb paljuski novembris toimuvatest presidendivalimistest. Viimase aasta erinevad palestiinameelsed protestid USA ülikoolilinnakutes on aga näidanud, milliseks võivad muutuda riigi välispoliitikast tulenevad sisepoliitilised pinged. Analüütikute arvates sooviks USA Lähis-Idas toimuvad sõjalised operatsioonid siiski pigem lõpetada. Näiteks leppisid USA ja Iraagi valitsus hiljutiste pingete taustal kokku, et USA sõjaline missioon Islamiriigi

vastu lõpeb 2025. aastaks, mis viib tõenäoliselt USA vägede vähendamiseni Iraagis. Samas ründasid septembris mitmed Iraagi šiiitlikud sõjalised rühmitused USA baase nii Iraagis kui ka Jordaania. USA ettevaatlik käitumine muutuks, kui konflikt laieneks Süüria ja Iraani suunal.

Rahvusvahelised organisatsioonid

ÜRO

Alates sõja puhkemisest on ÜRO vastu võtnud vastu mitu Israeli ja Hamasi sõda puudutavat resolutsiooni, nagu resolutsioon ES-10/21 (27.10.2023), mis kritiseeris Hamasi tegevust 2023. aasta Israeli-Hamasi sõjas. Lisaks võeti vastu resolutsioon ES-10/22 (02.12.2023), mis kutsus üles viivitamatult relvarahu sõlmima ja pantvange vabastama, resolutsioon ES-10/23 (10.05.2024), mis suurendas Palestiina õigusi ÜRO-s vaatlajariigina ning resolutsioon ES-10/L.31 (18.09.2024), mis puudutas Israeli ebaseaduslikku tegevust okupeeritud Ida-Jeruusalemmas ja ülejäänud okupeeritud Palestiina territooriumil. Enim vastukaja on pälvinud just viimane neist, mille poolt hääletas 124 riiki (sh Eesti). Vastu hääletas 14 riiki ja 43 riiki jäi erapooletuks. Resolutsioonis kutsutakse Israeli üles järgima rahvusvahelist õigust, viima välja oma sõjalised jõud, lõpetama viivitamatult kogu uus asustustegevus, evakueerima kõik asunikud okupeeritud maalt ja demonteerima okupeeritud Läänekaldale ehitatud eraldusmüüri osad. Resolutsioonis nõutakse ka, et Israel lubaks kõigil okupatsiooni ajal ümberasustatud palestiinlastel oma päritolukohta naasta ja et Israel hüvitaks okupatsiooniga tekitatud kahju. Resolutsioon tuleneb [Rahvusvahelise Kohtu \(ICJ\)](#) juulis avaldatud [nõuandvast arvamusest](#), milles kohus teatas, et Israeli jätkuv kohalolek Palestiina territooriumil on *ebaseaduslik* ja et *kõik riigid on kohustatud mitte tunnustama* aastakümneid kestnud okupatsiooni. Israel omakorda kuulutas ÜRO peasekretäri António Guterrese ebasoovitavaks isikuks, keelates tal riiki siseneda. Välisminister Israel Katz teatas, et Guterres ei mõistnud selgelt hukka Iraani rünnakut Israeli vastu, mistõttu ei vääri ta Israeli territooriumile astumist.

ÜRO ja selle erinevad allorganisatsioonid on Gazas toimuva erilise tähelepanu alla võtnud. Samas on viimasel aastal esile kerkinud ka probleemid seoses ÜRO Palestiina põgenike abiorganisatsiooniga (UNRWA), mida süüdistati 2024. aasta jaanuaris seotuses 7. oktoobri Hamasi rünnakuga. Seejärel peatasid nii USA kui Euroopa riigid UNRWA rahastamise, mis on miljonite palestiinlaste jaoks peamine elatusallikas nii Gazas, Jordani Läänekaldal, Jordaania, Liibanonis kui ka Süürias. UNRWA-d süüdistatakse selles, et selle koolid edendavad vägivalda, sest nende kooliprogrammide uurimisel on näiteks õpikutest leitud antisemiitlike narratiive. Pärast 7. oktoobri rünnakut Israeli vastu on UNRWA koolid Gazas muutunud ajutisteks varjupaikadeks riigisisest ümberasustatud palestiinlaste jaoks. Suurem osa UNRWA rahastusest kulub haridusele.

Euroopa Liit

Pärast 7. oktoobril toimunud Hamasi rünnakuid ja Iisraeli vasturünnakut on Euroopa Liidu (EL) liikmesriigid jagunenud üldjoontes kolme leeris.

Ühes otsas on need, kes on tunnistanud, et nad on Iisraeli poolel, heisates valitsuse hoonetele Iisraeli lipu, toetades selle sõjalist kampaaniat ja vältides Iisraeli-vastast kriitikat. Nende hulgas on Tšehhi Vabariik, Austria, Ungari ja ka Saksamaa. Ka Euroopa Komisjoni president Ursula von der Leyen, Saksa kristlik demokraat, on avalikult Iisraeli toetanud. Ungari volinik Olivér Várhelyi peatas algul ühepoolset EL-i arenguabi palestiinlastele, kuigi see otsus hiljem tühistati. Várhelyi edendas ka EL-i esimest rahastamispaketti Iisraelile.

Teises leeris on rahu pooldajad, kes on Hamasi tugevalt hukka mõistnud, kuid nõuavad relvarahu ja kritiseerivad avalikult Iisraeli rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumise eest. Nende hulgas on Belgia, Hispaania ja Iirimaa, aga ka Prantsusmaa ja mitmed teised. Sellist mõõdukat lähenemist on toetanud Euroopa Ülemkogu eesistuja Charles Michel ja EL-i välisasjade juht Josep Borrell.

Kolmanda, n-ö keskmise leeris moodustavad need, kes on kusagil kahe esimese rühma vahel. Nad on Iisraeli poolel, kuid vähem absoluutses võtmes kui esimene leer. Eesti balansseerib oma sõnavõttudega nende kahe vahel, kuid läheneb viimaste hääletuste tulemusel põhjal teisele leerile.

EL-i valitsuste tasandil ei ole ühtegi palestiinameelset leeris: ükski neist ei ole heisanud Palestiina lippe ega mõistnud eelkõige hukka Iisraeli okupatsiooni või Gaza pealetungi, nagu on teinud paljud nn globaalse lõuna riigid. Ainus häälekas erand võib olla Hispaania asepeaminister Yolanda Díaz vasakpoolsest Sumari parteist, kes on hukka mõistnud *Iisraeli apartheid* ning nõudnud Iisraeli vastu sanktsioonide ja relvaembargo kehtestamist.

EL-i üldine seisukoht on nihkunud lähemale Iisraeli toetavale leerile. Selle tulemusena on diplomaatide välja töötatud kompromissid rõhutanud Iisraeli õigust enesekaitsele vastavalt rahvusvahelisele õigusele, varjates sisemisi lahkelsid. Vaatamata EL-i püüdele säilitada ühtne seisukoht, lahknesid liikmesriikide seisukohad taas, kui 27. oktoobril ja 12. detsembril hääletati ÜRO-s Gaza resolutsioonide üle. Kuigi enamik EL-i riike toetas relvarahu, hääletasid Austria ja Tšehhi selle vastu. Euroopa Parlament nõudis hiljem relvarahu, seades tingimuseks Hamasi nõ. lammutamise, legaliseerides sisuliselt Iisraeli jätkuva pealetungi.

Poliitilised seisukohad ei pruugi kajastada avalikku arvamust. Selle aasta oktoobris Hollandis läbi viidud küsitluse järgi arvas 55% elanikest, et valitsus peaks Iisraeli suhtes kriitilisem olema, samas kui ainult 6% leidis, et valitsus peaks Iisraeli rohkem toetama. Jaanuaris tehtud küsitlus näitas, et 61% sakslastest ei pidanud Iisraeli sõjalist tegevust Gazas tsiviilohvrite tõttu õigustatuks, samas kui 25% pidas seda õigustatuks.

Lääne toetus Gaza sõjale on õõnestanud varasemaid diplomaatilisi püüdlusi veenda Lõuna-Euroopa riike Ukrainat toetama. Kui Ukraina puhul rõhutati rahvusvahelise õiguse põhimõtteid, siis Gaza puhul on neist kõrvale kaldutud. See lõhestab ka Euroopa Liidu juhte. Charles Michel ja Josep Borrell rõhutavad rahvusvahelise õiguse tähtsust nii Ukrainas kui ka Gazas, hoiatades topeltstandardite eest. See on pannud mitmed EL-i riigid, sealhulgas Eesti, Palestiinat puudutavaid resolutsioone teisest aspektist vaatama.

MIS SAAB EDASI?

On selge, et Iisraeli ja Hamasi sõja jätkumist, laienemist, võimalikku lõppemist ja küsimust, mis saab Gazast ja Palestiina riigist pärast sõda laiemalt, mõjutavad mitmed muutujad, nagu näiteks:

USA presidendivalimised. Novembris toimuvad valimised võivad oluliselt mõjutada USA välispoliitikat ning seeläbi ka Iisraeli ja Hamasi konflikti. USA jätkab kindlasti Iisraeli toetamist, kuid küsimus on selles, millistel tingimustel.

Iisraeli vastus Iraanile. Iisraeli vastus Iraani tegevusele on vaid aja küsimus ja võib konflikti eskaleerida. Siinkohal oodatakse ära erinevate rinde tulemused nii Hezbollah' kui Hamasi suhtes.

Iisraeli võimalikud ennetähtaegsed valimised. Poliitiline ebastabiilsus Iisraelis võib mõjutada riigi strateegiat ja otsuseid.

Pantvangide vabastamine. Pantvangide küsimus on kriitiline ja võib mõjutada konflikti kulgu, eriti Iisraeli sisepoliitilist ebastabiilsust.

Gaza humanitaarkriis. Kriisi süvenemine nõuab rahvusvahelist tähelepanu ja abi, aga see polariseerib erinevaid osapooli üha rohkem (nii Euroopas kui Araabia ja Lähis-Ida riikide hulgas) ning Iisraeli toetamist tõlgendatakse negatiivselt.

Liibanoni rändekriis. Rändekriis Liibanonis lisab piirkonda ebastabiilsust ja võib riigi humanitaarkriisi lükata, arvestades seda, et ka veel tänaseks ei ole välja tulnud 2017. aastal alanud erinevatest sisepoliitilistest ja majanduslikest kriisidest. Suureneks rändesurve nii lähiriikidele kui ka Euroopale.

Hamasi, Hezbollah' ja huuthide vastupanu ning Iraani toetus. Nende rühmituste tegevus ja vastupanu sõltuvad konflikti ulatusest ja kestusest. Vaatamata erinevate liidrite kaotustele on rühmitused lubanud edasi võidelda. Kui konflikt peaks eskaleeruma aga Iraani ja Süüria suunas, tekib küsimus, millistele rinnetele ja millises mahus jätkub Iraani sõjaline ja majanduslik toetus. Lisaks võib israeli kampaania Hamasi hävitamiseks ärgitada järgmise põlvkonna võitlejaid.

Rahvusvaheline mõju ja konflikti lahendamise strateegiad

Mõju lääneriikidele ja Euroopale. Konflikt mõjutab oluliselt lääneriike, eriti Euroopat, kus jätkub sõda Ukraina ja Venemaa vahel. Euroopa avalikkuse tähelepanu on rohkem kandumas humanitaarkriisi lahendamisele Lähis-Idas kui Ukraina rahuplaanile. Israeli konflikti eskaleerumine suurendaks piirkonna destabiliseerumise ohtu ning nõuaks rohkem abi ka lääneriikidelt, kelle majanduslik toetus on seni keskendunud Ukrainale.

Lääneriikide ja israeli suhted. Lääneriigid on israelile seni Gazas ja Läänekaldal tegutsemiseks vabad käed andnud, tehes rahuprotsessi taaselustamiseks vähe jõupingutusi. Selles protsessis toimuvad muutused kindlasti pärast USA presidendivalimisi.

Hamasi kõrvaldamine ja Palestiina Omavalitsuse naasmine. EL-i strateegia on lähtunud eeldustest kõrvaldada Gazast Hamas ja tagada Palestiina Omavalitsuse naasmine. See võib osutuda ebarealistlikuks, kuna puudub plaan Palestiina Omavalitsuse toetamiseks. EL peaks arvestama võimalusega, et Hamas jääb osaks Gaza poliitilisest maastikust. Seda toetab ka algatatud Pekingi deklaratsioon ning kindlasti ka erinevad Araabia ja Lähis-Ida riigid, kuid israeli jaoks on see vastuvõetamatu.

Sotsiaalne ja majanduslik mõju

Sotsiaalsed ja usulised pinged Euroopas kasvavad. Euroopas on üle 1,3 miljoni juudi ja umbes 23 miljoni muslimi, sealhulgas 100 000 palestiinlast. Konflikti süvenedes võib juudi kogukond surve alla sattuda, kuna neid seostatakse israeli valitsuse tegevusega. Ka muslimikogukond on lõhenenud, mis on viinud erinevate meeleavalduste ja vägivallani.

Rändekriisi surve Euroopale. Konflikt suurendab rändekriisi survet Euroopas, mis muutuks veel suuremaks, kui konflikt peaks Süüria või Iraani suunal eskaleeruma.

Majanduslik mõju. Konflikti mõju maailmamajandusele sõltub suurriikide sekkumisest ja konflikti kestusest.

Tulevikuproгноos

Julgeolekuekspertide hinnang. Sõja kulgemine jätkub erinevate sissetungide, rünnakute, sissisõja ja mõrvade rütmis, kuid lahingute intensiivsus hakkab aeglustuma. Selline kurnamissõda toetab Iisraeli eesmärke, võimaldades samal ajal Hamasil säilitada oma roll olulise ja aktiivse jõuna.

Iisraeli ja Hamasi võimalikud sammud. Iisrael peaks ära kasutama Hamasi ja Hezbollah' nõrgenenud positsiooni ning vältima piirkondlikku sõda Iraaniga. Samuti peaks Iisrael taotlema USA vahendatud relvarahu, kindlustama pantvangide vabastamise ja toetama Gaza taastamist.

Rahvusvahelise kogukonna roll. USA üksi ei saa lahenduse tingimusi dikteerida. Teised lääneriigid, nagu Ühendkuningriik, Prantsusmaa ja Saksamaa, aga ka Araabia riigid saavad ja peavad mängima toetavat rolli vaatamata sellele, mis toimub nende tänavatel meeleavaldustel. Araabia ja Lähis-Ida riikide senine toetus või neutraalne hoiak Iisraeli suhtes aitab rahuläbirääkimiste alustamisele kaasa. USA kogemusest Iraagis ja Afganistanis on näha, et sõjaline jõud ei suuda piirkonnas poliitilisi probleeme lahendada. Sama kehtib ka Iisraeli ja Hamasi konflikti kohta. Lisaks peab arvestama Hiina proaktiivse toimimise ja geopoliitiliste ambitsioonidega. Neil on nii palestiinlaste kui laiemalt Lähis-Ida riikide avalikkuse toetus ning see mõjutab Hamasi positsiooni rahuläbirääkimiste laua taga.

ALLIKAD

Israel

Emanuel **Fabian**, „A year of war: IDF data shows 728 troops killed, over 26,000 rockets fired at Israel” – The Times of Israel, 07.10.2024 (<https://www.timesofisrael.com/a-year-of-war-idf-data-shows-726-troops-killed-over-26000-rockets-fired-at-israel/>)

Shany **Mor**, „The Failed Concepts That Brought Israel to October 7” – Mosaic Magazine, 07.10.2024 (<https://mosaicmagazine.com/essay/israel-zionism/2024/10/the-failed-concepts-that-brought-israel-to-october-7/>)

Gil **Troy**, *The Essential Guide to October 7th and its aftermath. Facts. Figures. History.* The Jewish People Policy Institute 2024 – <https://jppi.org.il/wp-content/uploads/2024/07/The-Essential-Guide-To-October-7-print.pdf>

Laura **Silver** and Maria **Smerkovich**, *Israeli Views of the Israel-Hamas War.* Pew Research Center, 30.05.2024 – https://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/20/2024/05/pg_2024.05.30_israeli-views-war_report.pdf

Laura **Silver** and Gar Meng **Leong**, *How Israeli Society Has Unified, and Divided, in Wartime.* Pew Research Center, 20.06.2024 – https://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/20/2024/06/pg_2024.06.20_israel-june-24_report.pdf

„Social upheaval will lead Israel to collapse in coming years: Study” – The Cradle, 22.05.2024 (<https://thecradle.co/articles-id/25034>)

A Year of War. The Annual Assessment of the Jewish People 2024 | 5784 by the Jewish People Policy Institute, September 2024 – <https://jppi.org.il/wp-content/uploads/2024/09/AA2024E.pdf>

Hiddush Annual Religion and State Index 2024 – <https://docs.google.com/document/d/1NiLtlV5rhw9Q070ejSapFqPkpJsrjxTZ/edit?pli=1>

The Annual Statistical Report on Ultra-Orthodox Society 2023, the Israel Democracy Institute <https://en.idi.org.il/media/22766/annual-statistical-report-on-ultra-orthodox-haredi-society-in-israel-2023-executive-summary.pdf>

The Israeli Society Barometer, Center for Jewish Impact – <https://www.jewish-impact.org/post/presenting-the-israeli-society-barometer-a-new-holistic-measure-of-how-israelis-think>

The October 7th Geo-visualization Project – <https://oct7map.com/>
תממ (haMadad) – <https://themadad.com/>

Palestiina

European Committee of the Regions. Division Powers. Palestine. 7.10.2024 - <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Palestine-Introduction.aspx>

Chelcey **Adami**, *Survey sheds light on Palestinian views ahead of Hamas attack on Israel*. Stanford Report. 10.10.2024 - <https://news.stanford.edu/stories/2023/12/palestinians-views-oct-7>

Khalil **Shikaki**, Palestinian Center for Policy and Survey Research. Arab Barometer VIII Palestine Report - *Report 1 Domestic Balance of Power and Palestinian-Israeli Relations Before and After October 7th* - <https://www.arabbarometer.org/wp-content/uploads/Arab-Barometer-PSR-Palestine-Report-Part-I-EN-.pdf>

Khalil **Shikaki**, Palestinian Center for Policy and Survey Research Arab Barometer VIII Palestine Report - *Report 4 Palestinian Perception of Migration* <https://www.arabbarometer.org/wp-content/uploads/AB8-Palestine-Report-4-English.pdf>

International Crisis Group. *After a Year of Middle East Turmoil, the Region Awaits More*. 13.10.2024 - <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/east-mediterranean-mena/after-year-middle-east-turmoil-region-awaits-more>

Yasin **Gungor**, *Israel uses regional conflicts as excuses for occupation: Turkish President Erdogan Recep Tayyip Erdogan accused Israel of exploiting conflicts in Yemen, Syria, and Iran to try to legitimize its policies*. Anadolu Agency Türkiye.14.10.2024| <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/israel-uses-regional-conflicts-as-excuses-for-occupation-turkish-president-erdogan/3352531>

ACLED. *Expanding Israeli operations in Lebanon and the escalation of the Middle East crisis*. September 2024 Special Issue. 10.10.2024 - <https://acleddata.com/2024/10/04/middle-east-september-2024-special-issue-middle-east-crisis/>

Martin **Konečný**, *The EU's Response to the Gaza War Is a Tale of Contradiction and Division*. The American University of Cairo, The Cairo Review of Global Affairs - <https://www.thecairoreview.com/essays/the-eus-response-to-the-gaza-war-is-a-tale-of-contradiction-and-division/>

Anna Miery **Teran**, *War in Palestine and its Impact on Western countries*. Global- Affairs. 12.10.2024 - https://www.unav.edu/en/web/global-affairs/war-in-palestine-and-its-impact-on-western-countries#_ftn32

Aluf Benn, *Israel's Paradox of Defeat. How the Country's Military Success Is Producing Political Failure*. Foreignaffairs. 10.10.2024 - <https://www.foreignaffairs.com/middle-east/israel-paradox-defeat-aluf-benn>

Sir John **Jenkins**, *Lasting Israel-Palestine peace will not be possible without a new policy to neutralize the Iranian threat*. 10.10.2024 - <https://www.chathamhouse.org/2024/10/lasting-israel-palestine-peace-will-not-be-possible-without-new-policy-neutralize-iranian>

Silja **Saarela**, *The victory of Hamas in 2006 legislative elections and the failure of the world to react – Mapping the Fatah–Hamas Conflict*. 11.10.2024 - <https://blogs.kent.ac.uk/carc/2018/03/01/mapping-the-fatah-hamas-conflict/>

Rafiah Al **Talei**, Nathan J. **Brown**, Yasmine **Farouk**, Mohanad **Hage Ali**, Amr **Hamzawy**, Zaha **Hassan**, Marwan **Muasher**, Sinan **Ülgen**, Maha **Yahya** ja Sarah **Yerkes**. *Arab Perspective on the Middle East Crisis*. Carnegie Endowment for International Peace 5.10.2025 - <https://carnegieendowment.org/posts/2023/10/arab-perspectives-on-the-middle-east-crisis?lang=en>

Noha El – **Mikawy**. *Gaza: The Imperative of a Just Peace for Palestine*. Gapp Policy Brief Series, Issue 27, 2024. 12.10.2024 - <https://aucegypt0.sharepoint.com/sites/documents/GAPP/Forms/AllItems.aspx?id=%2Fsites%2Fdocuments%2FGAPP%2FPolicy%20brief%2FPolicy%20Brief%2027%2Epdf&parent=%2Fsites%2Fdocuments%2FGAPP%2FPolicy%20brief&p=true&ga=1>

Erwin van **Veen**, Yonatan **Touval**. *Israel against Iran: regional conflict scenarios in 2024* Clingendael Policy Brief. 10.10.2024 - <https://www.clingendael.org/publication/israel-against-iran-regional-conflict-scenarios-2024>

UK Parliament House of Commons Library. *Israel and the Occupied Palestinian Territories: UK response to the conflict since July 2024*. 1.10.2024 - <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-10085/>

ACAPS. *Thematic report on PALESTINE. Recent developments in the West Bank The Israel–Palestine Conflict and the Effects of Trade Sanctions*, 10.10.2024 - https://www.e-ir.info/2024/07/15/the-israel-palestine-conflict-and-the-effects-of-trade-sanctions/#google_vignette

Wolfgang **Mühlberger**, “The Middle East amidst the Gaza War. Regional Tensions and the Resurgence of the Palestinian Questions”. AIES FOCUS. June 2024. 10.10.2024 - <https://www.aies.at/publikationen/2024/focus-2024-06-en.php>

A, **Krieg**. “The war in Gaza, the decline of US leadership and the emergence of a networked regional order”. *Mediterranean Politics*, 1–10. <https://doi.org/10.1080/13629395.2024.2358618>

Pew Research Center, *Israeli Views of the Israel–Hamas War*. May 2024. 1.10.2024 - <https://www.pewresearch.org/global/2024/05/30/israeli-views-of-the-israel-hamas-war/>

Laura **Silver** and Maria **Smerkovich**, *Impacts of the Conflict in the Middle East on the Palestinian Economy*. World Bank Economic Monitoring Report. 10.01.2024 - <https://www.un.org/unispal/document/world-bank-report-26sep24/#:~:text=Official%20data%20reveals%20a%2035,percent%20contraction%20in%20Q1%2D2024.>

Lisa **Schirch**, “A 5-Point Peace Plan to Protect Civilians, Address Trauma, Invest in Democracy, and Dismantle Hamas and the Israeli Occupation¹”. Toda Peace Institute Policy Brief No 176. 1.10.2024 - https://toda.org/assets/files/resources/policy-briefs/t-pb-176_a-5-point-peace-plan-schirch.pdf

Tereza **Plíštilová**, "The Israeli-Palestinian Conflict After October". *Peace Research Centre Prague. Policy Brief 025, September 2024*. 10.10.2024 - <https://www.prcprague.cz/policy-briefs>

Muriel **Asseburg**, "How Europe Could Contribute to Sustainable Stabilisation". SWP Comment. *Shaping the Future of Gaza. NO. 4 FEBRUARY 2024*. 10.10.2024 - <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2024C04/cupied>

Kaanel kasutaud kaart

United States Central Intelligence Agency. Directorate Of Intelligence. (1994) *The Gaza Strip & West Bank: a map folio*. [Washington, D.C.: Central Intelligence Agency] Map Retrieved from the Library of Congress, <https://www.loc.gov/item/2011591411/>.